

»DATI PRVENSTVO PITANJU O BOGU«– RADI ČOVJEKA

Nela GAŠPAR

Teologija u Rijeci – Područni studij Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
Omladinska 1, 51 000 Rijeka
vgaspar@rijeka.kbf.hr

Auguste Comte, otac pozitivizma, prije nekih stotinu i pedeset godina, kada je promatrao pomicanje interesa teologije od tajne Presvetog Trojstva preko kristologije prema ekleziologiji, ustvrdio je kako će Crkva tim putem lagano i ne opažajući otići u pozitivizam: »Neće se više baviti Bogom nego čovjekom; neće više istraživati istinu, nego pozitivne pojave svoje vlastite zajednice.« Hans Urs von Balthasar kao da neizravno priznaje da se to uistinu i dogodilo kad za današnju Crkvu kaže da je »dobrim dijelom izgubila svoje mistične crte i postala Crkva permanentnih razgovora, organiziranja, vijeća, kongresa, sinoda, komisija, akademija, stranaka, funkcija, strukturiranja i prestrukturiranja, socioloških eksperimenata i statistika.« A papa Benedikt XVI. upozorio je da se nešto slično događa i sa suvremenom filozofijom i teologijom.

Drugi vatikanski koncil ukazao je na činjenicu da se u društvu u kome živimo dogodio jedan epohalni povijesni obrat poznanstvenjenja cjelokupne kulture te je »znanstveni mentalitet« njezino temeljno obilježje (*Gaudium et spes*, 5). Međutim, za mnoge riječ »znanost« odnosi se prije svega na prirodne znanosti. »Mnogi znanstvenici polazeći od evolucionizma prožetog određenom sociobiološkom perspektivom smatraju da je moguća organska rekonstrukcija cjelokupnog područja znanja unutar kojega su drukčiji načini razmi-

šljanja, kao što su religiozni, filozofski i etički samo puki epifenomeni, izričaj biološke nužnosti, bez ikakve povezanosti sa stvarnošću i istinom. Na taj način prirodna znanost pokušava biti ne samo ona koja govori o činjenicama, rezultatima, metodama i mogućnostima nego i ona koja tumači smisao, motive i orijentaciju cjelokupne stvarnosti. Pokušava se nametnuti kao ona koja cjelokupnoj stvarnosti daje smisao i strukturu i u odnosu na koju je sve drugo 'pretposljednje'.« (Željko Tanjić, *Teologija pred izazovima sadašnjeg trenutka*, 37). Takav pojam znanosti nosi u sebi opasnost scijentističkog shvaćanja znanosti, koje znanost uzdiže na razinu religije, tj. njezinu instrumentalnu racionalnost proglašava jedinim mjerodavnim tumačem čovjekove egzistencije.

Tako shvaćena znanost reducira čovjeka, promatra ga jednodimenzionalno, unutar jedne jedine »horizontalne« perspektive. Taj redukcionizam mnogi nazivaju »suvremenom gnozom« jer je u njemu čovjek ograničio smisao vlastite egzistencije i cjelokupne zbilje samo na ono što čovjek sam proizvodi, što je djelo njegovih ruku i tako je sve instrumentalizirao i podredio svojim proračunatim svrhama, ne promišljajući smisao »koji vlada svime što jest«.

»Gdje se racionalnost ograničava na egzaktnu znanost«, piše papa Benedikt XVI., »tamo se sve što se ne može shvatiti razumom, pripisuje iracionalnosti, a to je veći dio samoga čovjeka. Tako se u totalno racionaliziranom svijetu događa sablasna diktatura nekontrolirane iracionalnosti.« Sama prirodna i tehnička znanost, koja se danas izolira i autonomizira, ne pokriva sav naš život. Ona je jedno područje koje nam pruža velike stvari, ali ona sa svoje strane ovisi o tome da čovjek ostane čovjek. U napretku je, doduše, porasla naša umiješanost, ali nije porasla naša moralna i ljudska veličina i mogućnost.

U takvom mentalitetu suvremenog društva i filozofija i teologija su u opasnosti da i same postanu gnostičke, ukoliko žele biti egzaktne isključivo na način prirodoslovnih znanosti, ukoliko sve više zaboravljaju istinsko pitanje o Bogu te se bave samo pojedinačnim stvarnostima, bez pitanja o značenju cjelokupne zbilje. Dok su se nekoć teologija i filozofija borile za supremaciju jedne nad drugom, danas se može primijetiti određena indiferentnost između tih dviju znanosti. Filozofi rijetko pokazuju interes za teološka pitanja, a teolozi radije ulaze u dijalog s drugima, ponajprije s prirodoslovnim znanostima. Dijalog između filozofije i teologije, prema papi Benediktu XVI., trebao bi omogućiti i jednoj i drugoj znanosti da ponovno otkriju svoju izvornu bit i poslanje.

Obično se novovjekovno doba obilježeno tom gnozom pokazuje samo u svjetlu »isključivog humanizma«, pri čemu se takav humanizam gotovo uvijek pozitivno i preoptimistično prikazuje kao konačni smisao koji jedino može čovjeka ispuniti. Charles Taylor je, naprotiv, u svojoj velikoj studiji *A Secular*

Age, pokazao kako novovjekovni čovjek u isključivom humanizmu nije lišen unakrsnog pritiska, tj. kako se nerijetko isključivi humanizam doživljava kao ograničenje te se stoga traži izlaz iz njega tako da nastaju neki novi izričaji transcencije. Polazeći od nevolja našega suvremenog društva, sve više uviđamo da ponovno moramo pronaći nutarnju ravnotežu i da nam je potreban duhovni rast.

Teologija stoji i pada s time da u svome vremenu i prostoru čini razumljivim čovjeku *tko je Bog* i što Bog znači za čovjeka i svekoliku stvarnost. Papa Benedikt XVI. misli da je naša velika zadaća sada, nakon što su razjašnjena neka temeljna pitanja na Drugome vatikanskom koncilu, »u prvome redu iznova osvijetliti prvenstvo Boga. Danas je važno ponovno vidjeti da Bog postoji, da nas se Bog tiče i da nam daje odgovore. I obrnuto, da kada On otpadne, koliko god sve drugo bilo pametno, čovjek gubi svoje dostojanstvo i svoju istinsku ljudskost i time se ruši ono bitno. Mislim da zbog toga danas moramo staviti novi naglasak na prvenstvo pitanja o Bogu« (Benedikt XVI., *Svjetlo svijeta*, 83-84).

To vrijedi i za svakodnevnu kršćansku egzistenciju. »Kršćanski se život sastoji u stalnom usponu na 'brdo' susreta s Bogom a zatim silaženja među ljude, noseći ljubav i snagu koje nam taj susret daje, tako da svojoj braći i sestrama služimo istom Božjom ljubavlju. [...] Prioritet uvijek pripada odnosu s Bogom. [...] Ponekad se, naime, nastoji ograničiti izraz 'ljubav' na solidarnost ili jednostavno pružanje humanitarne pomoći. Važno je, naprotiv, podsjetiti da je najveće djelo ljubavi upravo evangelizacija, odnosno 'posluživanje Riječi'. Nema većeg dobročinstva, pa tako ni čina milosrđa, koji se može iskazati bližnjemu od lomljenja kruha Božje riječi, od toga da ga se učini dionikom Radosne vijesti evanđelja, da ga se uvede u odnos s Bogom. Evangelizacija je najviša i najcjelovitija promocija osobe« (Benedikt XVI., *Poruka za korizmu*, 2013.).

Gdje god se ne poštuje taj poredak dobara, piše papa Benedikt XVI., »nego izvrće, tu nema više pravednosti, tu više nema brige za čovjeka koji trpi, nego se područje materijalnih dobara upravo tu narušava i razara. Gdje se Boga drži drugotnom vrijednošću, koju se privremeno ili za stalno može ostaviti po strani radi važnijih stvari, tu se izjalovljuje upravo ove tobože važnije stvari. [...] Radi se o Božjem prvenstvu. Radi se o tomu da ga se prizna kao stvarnost, kao stvarnost bez koje ništa drugo ne može biti dobro. Poviješću se ne može upravljati zaobilazeći Boga, pukim materijalnim strukturama. Ako čovjekovo srce nije dobro, onda ništa drugo ne može biti dobro. A dobrota srca može u konačnici doći samo od Onoga koji je sam Dobrota – Dobro« (Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta*, I, 50-51).

Albert Einstein, veliki prirodosnanstvenik, čije je djelo tako duboko usađeno u same temelje znanosti, u svojoj knjizi *Moj pogled na svijet* piše: »Koji je smisao našega života...? Znati odgovor na ovo pitanje znači biti religiozan. Pitaš: Ima li uopće kakvog smisla postaviti to pitanje? Odgovaram: Tko svoj vlastiti život i život svojih bližnjih smatra besmislenim, taj ne samo da je nesretnan već jedva da je sposoban za život.«

Albert Einstein sposobnost za život povezuje s odgovorom na pitanje o smislu ljudskoga života, a taj odgovor nužno je religiozne naravi jer »čovjek jedino otkrićem Svetoga utemeljuje svoje postojanje, nadilazi svoju konačnost, jamči svojoj kratkoj zemaljskoj putanji smisao i otvara sebi prolaz prema vječnoj budućnosti« (Željko Mardešić, *Lice i maske svetoga. Ogledi iz društvene religijologije*, 22).

Na pitanje koja su svojstvena obilježja osobe koja ostavlja dojam da je religiozna, Einstein odgovara da je to »netko tko je, najviše koliko je sposoban, oslobodio samog sebe lanaca sebičnih želja i zaokupljen je mislima, osjećajima i težnjama na koje je prionuo zbog njihove nadljudske vrijednosti«. Ako bismo taj cilj izvadili iz njegova religijskog oblika i samo ga promatrali s ljudske strane, prema Einsteinu, »mogli bismo ga obrazložiti ovim riječima: slobodan i odgovoran razvitak pojedinca tako da može slobodno i rado staviti svoje snage u službu čitavog čovječanstva«.

Papa Benedikt XVI. ističe da je potrebno stvari postaviti u drukčiju perspektivu, promatrati ih ne samo s gledišta načina i uspjeha nego i s gledišta normativnosti ljubavi prema bližnjemu, koja se ravna Božjom voljom, a ne samo našim željama. To nije lako u našoj znanstveno-tehničkoj kulturi zapadne civilizacije u kojoj je za mnoge praktični ateizam normalno životno pravilo. Postoji možda nešto ili netko, misli se, tko je u pradávnim vremenima pokrenuo svijet, ali on se nas ne tiče. Kada taj stav postane opći životni stav, tada sloboda više nema nikakvih mjerila, tada je sve moguće i dopušteno.

Ostvariti, dakle, smisao svoga života i živjeti sukladno s njime znači staviti samoga sebe u službu života za druge i s drugima, a za to je potrebna božanska osposobljenost. Zato je papa Benedikt XVI. apostolskim pismom *Porta fidei* (11. listopada 2011.) proglasio *Godinu vjere*. O značenju te godine ondašnji pročelnik Kongregacije za nauk vjere kardinal William Levada piše: »Ta će godina biti prava prilika vjernicima da dublje shvate kako je temelj kršćanske vjere 'susret s događajem, s Osobom, koja životu daje novi obzor i zajedno s time konačni pravac'. Vjeru, utemeljenu na susretu s Isusom Kristom uskrslim, moći će se ponovno otkriti u cjelini i svem njezinu sjaju. [...] I u našim danima vjera je dar koji treba iznova otkriti, njegovati i svjedočiti«,

da Gospodin »udijeli svakom od nas da živimo ljepotu i radost svoje pripadnosti Kristu«.

Na pitanje: Treba li Bog čovjeku, ili on može prilično dobro funkcionirati i živjeti i bez njega?, papa Benedikt XVI. daje jasan odgovor: Ako čovjek zaboravi Boga, »gubi' uvijek iznova život« jer je »žeđ za beskonačnim prisutna u čovjeku na neiskorjenjiv način«. Zato vjera za čovjeka nije neka sporedna opcija ili izbor, nego je čovjeku nužnija od hrane i zraka koji udiše. »Neizostavno je potrebno«, veli papa Benedikt XVI., »da se nakon tolikih besplodnih rasprava i uzaludna bavljenja samima sobom, ponovno upozna tajnu evanđelja, Isusa Krista, u svoj njegovoj kozmičkoj veličini. [...] Zadaća glasi: ljudima pokazati Boga i reći im istinu. [...] Istinu o ljudskoj egzistenciji. I istinu o našoj nadi koja nadilazi čisto zemaljsku stvarnost« (Benedikt XVI., *Svjetlo svijeta*, 10).

Nikada kršćanstvo ne bi preskočilo granice Palestine da u svojoj srži nije bilo obećanje sreće i radosti ponuđene čovječanstvu. To je radost zajedništva s Bogom, jednim, živim i istinitim, radost pobjede ljubavi nad smrću. Ovaj već prožet je s još ne kojim je naše vrijeme otvoreno vrijeme a to je apsolutno potrebno za sretan život, jer kome je budućnost zatvorena, bio to čovjek pojedinac ili društvo, njemu prijete apatija, očaj, besmisao. Međutim, postmoderni je čovjek nesposoban zamišljati budućnost koja ne bi bila puko produživanje sadašnjosti. Pred sobom treba imati otvoren put, cilj koji treba postići, budućnost bez granica. U linearnom vremenu svaka je osoba jedinstvena i nepovnljiva, svaka odluka ima težinu i ozbiljnost jer je bez povratka, a život »ima apsolutnu vrijednost, jer je jedini koji nam je darovan za življenje«.

Impresivno je kako danas u zapadnom svijetu goleme mase ljudi prihvaćaju ideju da je čovjek smrtni u tom smislu da smrt znači totalno uništenje. Vjerojatno je da je ovako lako prihvaćanje smrti kao definitivnog kraja uvjetovano opadanjem sposobnosti ljubavi. Inertnost, pasivnost, ravnodušnost nemaju potrebe za besmrtnošću a sposobnost ljubavi stoji u omjeru s nadom u besmrtnost. »Život koji Bog daruje čovjeku mnogo je više nego postojanje u vremenu. To je propinjanje prema punini života; to je klica postojanja koje nadilazi same granice vremena: 'Jer Bog je stvorio čovjeka za neraspadljivost i učinio ga na sliku svoje besmrtnosti' (Mudr 2,23)« (Ivan Pavao II., *Evanđelje života*, 34).

Put do besmrtnosti može pokazati samo onaj tko živi od tog susreta svakodnevno i iz radosti obdarenosti ne može ne svjedočiti o njoj i ne pokazivati drugima put do nje. Svoje svjedočanstvo hodanja tim putem darovao nam je papa Benedikt XVI., na poleđini knjige u kojoj je Giuliano Vigini 2012. godine sabrao izabrane tekstove iz njegova pontifikata i objavio ih prema člancima *Creda*. Papa je knjigu naslovio *Radost vjere* a na poleđini je napisao:

Nela GAŠPAR, »Dati prvenstvo pitanju o Bogu« – radi čovjeka

»Da, vjerujem da moj život kao i čitav svijet ne proizlaze iz slučaja,
Nego iz vječnog razuma i vječne ljubavi,
Da su stvoreni od svemogućeg Boga.

Da, vjerujem da je u Isusu Kristu,
U njegovu utjelovljenju,
Križu i uskrsnuću
Objavljeno lice Božje.

Da, vjerujem da nam Duh Sveti
Dariva Riječ Istine
I prosvjetljuje naše srce.

Da, vjerujem da u zajedništvu Crkve
Postajemo svi jedno Gospodinovo Tijelo
I tako idemo ususret uskrsnuću
I vječnom Životu.«